

1.4.2020

EOAK/1178/2020

Sosiaali- ja terveysministeriö

PL 33

00023 VALTIONEUVOSTO

LAUSUNTO

Sosiaali- ja terveysministeriö on pyytänyt lausuntoa luonnoksesta hallituksen esitykseksi laiksi sosiaali- ja terveydenhuollon asiakasmaksuista annetun lain muuttamisesta. Lausuntoa pyydetään 1.4.2020 mennessä.

Esitän lausuntonani seuraavaa.

Yleistä

Valmisteltavana olevan uudistuksen taustalla on hallitusohjelman kirjaus, jonka mukaan asiakasmaksulaki uudistetaan tavoitteena hoidon esteiden poistaminen ja terveyden tasa-arvon lisääminen muun muassa maksuttomuutta laajentamalla ja kohtuullistamalla maksuja.

Pidän perusteltuna, että lainsäädäntö pyritään saamaan voimaan mahdollisimman pian. Samalla totean, että myös asiakasmaksulainsäädännön kokonaisuudistuksen valmistelua tulisi kiirehtiä. Voimassa oleva sosiaali- ja terveydenhuollon asiakasmaksulaki ja sen perusteella annettu asetus on osin vanhentunut, vaikeaselkoinen ja myös puutteellinen.

Ehdotettua sääntelyä on ensisijaisesti arvioitava perustuslain 19 §:n 3 momentin kannalta, jonka mukaan julkisen vallan on turvattava, sen mukaan kuin lailla tarkemmin säädetään, jokaiselle riittävät sosiaali- ja terveyspalvelut.

Perustuslakivaliokunta on katsonut, että riittävien sosiaali- ja terveyspalvelujen turvaamisessa jokaiselle, on merkittävänä ulottuvuutena se, että asiakasmaksut eivät suuruutensa takia saa siirtää kyseisiä palveluja niitä tarvitsevien ulottumattomiin (PeVL 8/1999 vp).

Voimassa olevan lainsäädännön vaikeaselkoisuus asettaa erityisiä vaatimuksia nyt valmistelussa olevalle osittaisuudistukselle. Pidän hyvänä lainvalmistelutyönä sitä, että esityksessä on pyritty selvittämään säännösten sisältöä ymmärrettävällä tavalla. Kun kysymys on haavoittuvassa asemassa olevilta palvelujen saajilta perittävistä maksuista, on erityisen tärkeää, että sekä lakia soveltavat viranomaiset, että asiakkaat pystyvät säännösten avulla ennakoimaan tilanteita ja että säännöksiä pystytään soveltamaan yhdenmukaisesti eri puolilla maata.

Pidän myös tärkeänä, että uuden lainsäädännön mahdollisia kielteisiä vaikutuksia arvioitaisiin riittävästi lainvalmistelun aikana ja niihin pyritäisiin etsimään ratkaisuja ennen lopullisen hallituksen esityksen antamista eduskunnalle. Kiinnitän sosiaali- ja terveysministeriön huomiota tähän sen viimeistellessä lopullista hallituksen esitystä saamiensa lausuntojen pohjalta.

3 § Käyttämättä jätetystä palvelusta perittävä maksu

Ehdotuksen mukaan maksuvelvollisuutta laajennettaisiin huomattavasti nykyisestä sekä maksutyypin osalta että sen perusteella, kenen aloitteesta aika on varattu. Luonnokseen sisältyvien tietojen perusteella käyttämättä ja peruuttamatta jätettyjen käyntien osuus on noin 2 prosenttia. Taloudelliset vaikutukset perustuvat laskelmaan siitä, kuinka paljon käyttämättömiä aikoja on ja mikä näistä saatavien maksujen tuotto olisi. Ehdotuksessa todetaan, että käyttämättömistä ajoista aiheutuvat kustannukset ovat merkittävät, sillä turhien poistojäämisten väheneminen vähentäisi myös jonoja ja tyhjiä paikkoja sekä näistä aiheutuvia kertaantuvia kustannuksia. Esityksessä ei arvioida, kuinka paljon käyttämättömät ajat uudistuksen avulla vähenisivät tai millä muilla keinoilla asiaan voitaisiin pyrkiä vaikuttamaan.

Vaikka pidän tavoitetta hyvänä, on minun vaikea nähdä, että maksun ulottaminen useamman tyyppiin maksuihin saisi aikaan sen, että ajat ryhdyttäisiin käyttämään nykyistä merkittävästi enemmän tai että ne muistettaisiin peruuttaa nykyistä paremmin. Sen sijaan pidän todennäköisenä, että uusista asiakasmaksuista, myös käyttämättömistä ajoista perittävistä maksuista, johtuvat ylivelkaantumistilanteet ja tästä aiheutuva syrjäytyminen ja siihen liittyvät kustannukset lisääntyisivät. Ehdotetussa muodossa uudistuksesta aiheutuvat pitkän aikavälin kustannukset saattaisivat ylittää siitä lyhyellä aikavälillä saadut tulot.

Suosittelen, että ehdotuksen jatkotyöstämisessä etsitään keinoja saavuttaa uudistuksen toteuttamiseksi mahdollisesti tarvittavia säästöjä vähentämällä käyttämättömien aikojen määrää. Näin toimien kuluja olisi mahdollista vähentää sekä lyhyemmän että pidemmän aikavälin aikana vaarantamatta asiakkaiden oikeusturvaa. Katson, että nykyisessä muodossaan luonnoksessa ehdotettuun sääntelyyn sisäl-

tyy useita ongelmallisia ja haavoittuvassa asemassa olevien asiakkaiden perusoikeuksia vaarantavia elementtejä.

Maksun luonteen lisäksi uutena elementtinä ehdotetaan, että maksu voitaisiin periä myös silloin, kun kunta tai kuntayhtymä on asiakkaan tai tämän edustajan aloitteesta varannut asiakkaalle ajan. Perusteluissa esimerkkinä käytetään tilannetta, jossa asiakas on itse hakeutunut terveydenhuoltoon ja hänen kanssaan sovitaan, että hänelle varataan aika jatkohoitoon tai tutkimukseen, kunhan se on mahdollista. Asiakkaan oikeusturvan kannalta tilanne on ongelmallinen. Jos asiakkaalle on hoitoon hakeutumisen yhteydessä annettu pykälän mukainen informaatio tämän maksun perimisestä, hänen voi olla vaikea muistaa ja myös mieltää, että hänen on toimittava aktiivisesti estääkseen maksuvelvollisuutensa.

Katson, että jos maksuvelvollisuutta laajennetaan säännösehdoituksessa esitetyllä tavalla, tulisi maksuvelvollisuuden syntyminen edellytyksenä olla ainakin se, että hänelle ajan tai hoitajakson varmistamisen yhteydessä kirjallisesti ilmoitetaan maksuvelvollisuudesta. Tällöin ilmoitusvelvollisuus koskisi molempia vaiheita: kun sovitaan, että tarkempi aika ilmoitetaan myöhemmin sekä silloin kun ilmoitus ajankohdasta tulee. Olisi huolehdittava myös siitä, että ilmoitus tulee niin ajoissa, että asiakkaalle jää riittävä aika muuttaa tai peruuttaa hänelle varattu aika sekä annettava selkeä ohjeistus siitä, miten peruutus on helposti tehtävissä. Ehdotettu sääntely aiheuttanee ongelmallisia tilanteita, jos asiakkaan osoitetietojen ajantasaisuuden varmistaminen on voinut olla terveydenhuollon eri yksikössä puutteellista, varsinkin jos tietoa osoitteesta ei ole saatu henkilöltä itseltään.

Maksuvelvollisuuden syntyminen edellytyksenä tulisi olla se, että asiakas on itse varannut ajan tai vahvistanut hänelle ehdotetun ajan. Vahvistusmenettelyn avulla voitaisiin mahdollisesti myös vaikuttaa peruuttamatta ja käyttämättä jätettyjen aikojen määrään. Vaikutusta tehostaisi, jos menettelyyn sisältyisi henkilölle menevä tieto siitä, että peruuttamatta jättäminen johtaisi maksuvelvollisuuteen ja muistutus varatusta ajasta tulisi henkilölle riittävän lähellä vastaanoton ajankohdtaa.

Ehdotuksen mukaan sääntely koskisi myös sellaisia palveluja, joista ei peritä maksua. Asiakasmaksulain säätämiseen johtaneen hallituksen esityksen (HE 216/1991 vp) yksityiskohtaisten perustelujen mukaan 3 §:n mukainen maksu on tarkoitettu maksullisten palvelujen käyttämättä jäämisestä aiheutuneiden kulujen korvaamiseen. Ehdotetun muutoksen mukaan kyse olisi siis entistä selkeämmin rangaistusluonteisesta maksusta. Ehdotuksen perusteluissa ei käsitellä muutokseen liittyviä perustuslain säännösten ja perusoikeuksien toteutumiseen liittyviä kysymyksiä. Perustuslakivaliokunta on asiallisesti rinnastanut rangaistusluonteisen taloudellisen seuraamuksen rikosoikeudel-

liseen seuraamukseen (PeVL 32/2005 vp, PeVL 55/2005 vp, PeVL 9/2012 vp). Valiokunta on pitänyt perustuslain 21 §:n syyttömyysolettaman kannalta ongelmallisena ehdotusta siitä, että hallinnollinen sanktio perustuisi ankaraan vastuuseen ja käännettyyn todistustaakkaan (PeVL 57/2010 vp, PeVL 4/2004 vp). Katson, että ehdotuksen perustuslainmukaisuutta arvioitaessa tulee erityistä huomiota kiinnittää suhteellisuusperiaatteen toteutumiseen. Kyseessä on vähäinen laiminlyönti, ei tahallinen lainrikkominen ja ehdotettu maksu kohdistuisi todennäköisesti usein asiakkaisiin, joilla on muutoinkin elämäntilanteen vaikeuksia ja siten haavoittuvassa asemassa oleviin asiakkaisiin.

Ehdotus koskisi myös 15-17 vuotiaita lapsia. Maksua ei saisi periä, jos maksun perimistä olisi pidettävä kohtuuttomana. Perustelujen mukaan kohtuuttomuus arvioitaisiin aina tapauskohtaisesti ja arvioinnissa huomioon voitaisiin ottaa esimerkiksi asiakkaan nuori ikä, vaikea elämäntilanne tai muistisairaus.

Ehdotuksen mukaan asiakkaalle voisi lähettää maksun käyttämättä ja perumatta jätetystä vastaanottoajasta asiakasta kuulematta. Jos asiakas olisi oma-aloitteisesti yhteydessä asian selvittämiseksi, hänelle olisi kuitenkin annettava mahdollisuus selvittää syy palvelun käyttämättä ja peruuttamatta jättämiseen. Pidän todennäköisenä, että nimenomaan muistisairaat ja nuoret, joiden ympärillä ei ole tämän asioista huolehtivia aikuisia sekä asiakkaat, joilla on vaikea elämäntilanne ovat niitä, jotka saattavat jättää varatun ajan käyttämättä ja joilla on vaikeuksia selvittää asiaa oma-aloitteisesti. Maksut saamatta jääneistä palveluista kohdentuisivat mitä todennäköisimmin juuri näihin asiakkaisiin. Käsitykseni on, että maksun mahdollinen ennalta ehkäisevä vaikutus eli maksun vaikuttaminen siten, että aika tulisi käytettyä tai peruttua, on kaikkein heikoin. Ehdotus mielestäni lisää sosiaalista eriarvoisuutta ja saattaa johtaa ylivelkaantumiseen.

Pidän julkisoikeudellisten maksujen perimistä suoraan lapselta ongelmallisena. Vielä vaikeammin perusteltavissa on maksu, joka on luonteeltaan sanktio. Lasten velkaantumiseen ja joutumiseen ulosotoperintään on jo pidempään kiinnitetty huomiota. Jo vuonna 2006 annetun verojen ja maksujen täytäntöönpanosta annetun lain 6 §:ssä säädetään ulosottomiehen velvollisuudesta pyytää hakijaa tarkistamaan alaikäisen maksuvelvollisuus, jos alle 15-vuotiaalta henkilöltä peritään ulosotossa muuta julkista saatavaa kuin veroa. Lakia koskevassa hallituksen esityksessä (HE 83/2006 vp) perusteluissa todettiin:

”Tarkoitus myös on, että tietyin käytännön ohjaustoimin, kuten sosiaali- ja terveysministeriön antamalla niin sanotulla kuntakirjeellä, kiinnitetään julkisten hoitomaksujen laskuttajien huomiota siihen, ettei laskuja kirjoiteta perusteettomasti alaikäisen nimiin. Lähtökohtana voidaan pitää sitä, että lapsen elatuksesta annetun lain (704/1975) 1 §:n

mukainen lapsen oikeus riittävään elatukseen käsittää muun muassa lapsen tarvitseman hoidon. Toisaalta käytännössä jo 12-vuotias saattaa itse käyttää terveyden- tai sosiaalihuollon palveluja ilman huoltajiensa myötävaikutusta. Suunnitteilla on lainmuutos, jonka mukaan terveydenhuollon maksut poistettaisiin alaikäisiltä (Sosiaali- ja terveydenhuollon maksupolitiikan ja maksujärjestelmän uudistamista selvittäneen toimikunnan mietintö, sosiaali- ja terveysministeriö, julkaisu 2005:10).”

Myös lakivaliokunta piti tärkeänä toimenpiteitä alaikäisten suojelemiseksi perusteettomalta velkaantumiselta (La VM 26/2006 vp).

Olen kiinnittänyt kanteluihin antamissani ratkaisuisa huomiota erityisesti siihen, että elatusmenoiksi katsottavia maksuja ei tule maksunpanna lapsille.

Katson, että ehdotuksen mukaiset perusteet ja toimintakäytännöt eivät vastaa lapsen etua ja ovat tulkinnanvaraisia. Sama koskee muitakin perusteluissa kuvattuja haavoittuvassa asemassa olevia asiakkaita.

Ehdotuksen mukaan sääntely laajennettaisiin koskemaan myös sosiaali- ja terveydenhuollon lyhytaikaisia hoito- ja asumispaikkoja. Ottaen huomioon, että kohderyhmänä ovat haavoittuvassa asemassa olevat asiakkaat, pidän ratkaisua edellä selostetuista syistä ongelmallisena. Kiinnitän huomiota myös siihen, ettei perusteluissa mainita erikseen uudistuksen merkitystä lastensuojelun kannalta.

5 § Maksuttomat terveystalvelut

Pidän ehdotettuja muutoksia hyvinä.

Eryteisesti alaikäisten osalta esitys on myönteinen. Ehdotuksen myönteinen vaikutus lapsiperheiden talouteen vahvistanee pienituloisten lapsiperheiden mahdollisuuksia selvittää lasten terveyden- ja mielenterveyden sekä neuropsykologisiin ongelmiin tarkoitettujen palvelujen varassa ilman lastensuojelun tukea.

Eryteisesti nostan esille aikuisten mielenterveyspalveluihin suunnatun tuen. Vanhempien mielenterveysongelmat vaikuttavat merkittävästi perheiden lastensuojelun tarpeeseen ja heikentävät lasten hyvinvointia sekä mahdollisuuksia saada vanhemmiltaan tarvitsemaansa tukea. Katson, että yksityiskohtaisiin perusteluihin olisi syytä lisätä tieto terveydenhuoltolakiin sekä lastensuojelulakiin sisältyvistä aikuisten mielenterveyspalveluja turvaavista säännöksistä.

Yhdyn perusteluissa esitettyyn näkemykseen siitä, että joissakin tilanteissa voi olla tulkinnanvaraista, onko kyse hoitaja- vai lääkärihoitotapaanotosta. Perusteluihin olisi syytä lisätä maininta, että epäselvissä tapauksissa asiaa on tulkittava asiakkaan eduksi. Pidän myös tärkeänä, että lain kokonaisuudistuksen yhteydessä otetaan uudestaan tarkasteluun kokonaisuudistukseen sisältyneet ehdotukset, joita ei eriyistä ole sisällytetty tähän ehdotukseen.

Ehdotuksen mukaan lääkärintodistus tai –lausunto, joka tarvitaan asiakkaan terveydenhoidon tai kuntoutuksen saamiseksi on asiakkaalle maksutonta. Sosiaalihuollossa on varsin tavallista, että asiakkaan oikeus palveluihin määräytyy osin lääkärintodistuksen perusteella. Tällainen tilanne on erityisesti vaikeavammaisten (sosiaalihuoltolain mukaisten) kuljetuspalveluiden järjestämisen osalta sekä erityisesti arviointaessa henkilön oikeutta tehostettuun palveluasumiseen. Pidän perusteltuna, että sellainen sosiaalihuollon asiakkaalle annettava lääkärintodistus tai –lausunto, jota viranomaisen edellyttää, tai jonka se asettaa palvelun saamisen yhdeksi pääasialliseksi ehdoksi, olisi vastaavasti sosiaalihuollon asiakkaalle maksutonta.

6 a § Maksukatto

Pidän tärkeänä, että jatkossa myös toimeentulotuesta maksetut asiakasmaksut kerryttäisivät maksukattoa. Ehdotus parantaa yhdenvertaisuutta ja ehkäisee toimeentulotuen tarvetta.

Pykälän 5 momentin mukaan alaikäisen asiakkaan käyttämistä palveluista perityt maksut otetaan pääsääntöisesti huomioon yhdessä hänen vanhempansa tai muun huoltajansa maksujen kanssa. Epäselväksi jää, millä tavoin yksityisesti sijoitetun lapsen maksut otetaan huomioon lapsen tosiasiallisen hoitajan osalta. Ehdotusta tulisi tarkentaa.

Pidän myönteisenä sitä, että maksukattoa kerryttäisivät myös tilapäisestä kotisairaanhoidosta ja tilapäisestä kotisairaalahoidosta perityt asiakasmaksut. Ehdotusta tulisi kuitenkin tarkentaa kotihoitoon sisältyvän kotisairaanhoidon osalta. Toteamus, jonka mukaan tarvittaessa voitaisiin soveltaa 11 §:ää ei ratkaise asiakkaiden yhdenvertaisuuden vaatimusta. Maksukattosäännöksen soveltamisen ei tulisi olla riippuvainen siitä toteutetaanko kotisairaanhoidoa osana kotihoitoa vai ei.

7 c § Pitkäaikaisen tehostetun palveluasumisen, pitkäaikaisen perhehoidon ja pitkäaikaisen laitoshoidon maksu

Ehdotuksen mukaan pitkäaikaisessa sosiaalihuoltolain mukaisessa tehostetussa palveluasumisessa olevien henkilöiden maksut määräytyisivät jatkossa periaatteiltaan mahdollisimman yhdenmukaisin perustein pitkäaikaisen laitoshoidon maksujen kanssa. Muu sosiaali-

huoltolain 21 §:n 4 momentissa tarkoitettu palveluasuminen rinnastuisi maksujen osalta kotihoidosta perittäviin maksuihin. Sosiaalihoitolain 21 §:ssä palveluasumisen ja tehostetun palveluasumisen sisältö on määritelty samanlaiseksi sillä erotuksella, että tehostetussa palveluasumisessa palveluja järjestetään asiakkaan tarpeen mukaisesti ympärivuorokautisesti. Kiinnitän huomiota siihen, että kunnissa on jo nyt lisääntynyt ilmiö, jossa asiakkaita pyritään siirtämään tehostetusta palveluasumisesta niin sanottuun tavalliseen palveluasumiseen kustannusten karsimiseksi. Tarkastuskäynneillä henkilökunta on ilmaissut huolensa ja kertonut, etteivät he näissä tilanteissa voi toimia siten, etteivät auttaisi yöllä henkilöä, joka ei kuulu tehostetun palveluasumisen piiriin.

Pidän tärkeänä, että asiakasmaksuja koskeva lainsäädäntö on täsmällistä ja tarkkarajaista. Jotta palvelun laatu ja asiakkaiden yhdenvertaisuus eivät vaarantuisi, tulisi mielestäni eri asumispalvelujen ero määrittellä hallituksen esityksessä riittävän selkeästi. Niin sanottu tavallinen palveluasuminen soveltuu käytettäväksi ainoastaan henkilöille, jotka pystyisivät asumaan yksikössä, jossa ei ole lainkaan henkilökuntaa öisin. Lisäksi edellytyksenä on, että henkilö kykenee itsenäisesti pyytämään ja saamaan apua tarvittaessa keskellä yötä.

Sosiaalihoitolaissa tarkoitetun palveluasumisen ja tehostetun palveluasumisen maksuperusteiden muuttamista ehdotuksen mukaisesti voidaan pitää perusteltuna. Korostan kuitenkin, että ehdotettu muutos tarkoittaa asiakkaan ja palvelua järjestävän tahon kannalta sitä, että sen määrittelemisellä kummasta palvelumuodosta on kysymys, tulee olemaan suuri taloudellinen merkitys. Tästä johtuen pidän välttämättömänä, että ehdotettua sääntelyä täsmennetään ja perusteluissa kuvataan esimerkein, miten palvelumuodot eroavat toisistaan. Laillisuusvalvonnassa olen havainnut, että tavalliseen palveluasumiseen pyritään liittämään erilaisia tukipalveluja, jolloin kokonaisuudesta muodostuu käytännössä tehostettua palveluasumista. Ehdotetun lain palveluasumista ja tukipalveluja koskevien säännösten tulee olla palvelumuotojen osalta yksiselitteisiä. Tiedossa olevia ongelmia ei voida ratkoa ainoastaan ohjeistuksen ja valvonnan keinoin.

Pidän tärkeänä, että palveluasumisen ja tehostetun palveluasumisen maksuista säädettäessä riittävän yksiselitteisesti ja tarkasti ilmaistaan, mitkä palvelut kuuluvat maksulla katettaviksi. Luonnoksen perusteluihin sisältyy listaus niistä palveluista, jotka tehostetussa palveluasumisessa tulisivat erikseen maksettavaksi. Hallituksen esityksen jatkovalmistelun aikana tulisi eri alojen asiantuntijoiden avulla varmistaa, että valittu esitystapa on riittävän selkeä.

Olen jo aiemmin ottanut kantaa sairaanhoidon palveluista perittävistä maksuista. Katson, että näiltäkin osin pitkäaikaisessa tehostetussa

palveluasumisessa sekä laitoshoidossa olevien asiakkaiden hoidon ja huolenpidon tarpeet käytännössä usein rinnastuvat toisiinsa.

10 k § Palvelun keskeytyksen vaikutus asiakasmaksuun

Pidän säännöstä ja sen perusteluja luonnoksessa esitetyssä muodossa epäselvinä. Pidän tärkeänä, että lopullisessa hallituksen esityksessä esityksen yksityiskohtaisiin perusteluihin lisätään esimerkkejä eri tilanteiden vaikutuksesta asiakasmaksuun.

11 § Maksun alentaminen ja perimättä jättäminen

Pidän hyvänä sitä, että perusteluissa on selostettu luonnoksen eroja verrattuna rauenneeseen asiakasmaksulakiesitykseen. Luonnoksessa ei ehdoteta, että viranomaisen tekisi maksun alentamisesta tai perimättä jättämisestä päätöksen ennen toimeentulotuen annettussa laissa tarkoitetun toimeentulotuen myöntämistä. Luonnoksen perustelujen mukaan ehdotuksessa pyritään muilla huojentamisvelvollisuutta koskevilla muutoksilla parantamaan jo olemassa olevan sääntelyn toimivuutta ja edistämään sitä, että asiakkaat eivät joutuisi turvautumaan toimeentulotukeen asiakasmaksuista selvitäkseen.

Olen useissa ratkaisuisiani todennut, että asiakasmaksun alentaminen tai sen poistaminen on ensisijainen menettely toimeentulotuen myöntämiseen nähden. Toimeentulotuki on viimesijainen etuus, jolla turvataan henkilön perustuslain 19 §:ssä säädettyjen oikeuksien toteutumista.

Myös perustuslakivaliokunta on todennut, etteivät sosiaali- ja terveydenhuollosta perittävät maksut saa johtaa siihen, että niitä tarvitsevat joutuvat turvautumaan perustuslain 19 §:n 1 momentissa tarkoitettuun viimesijaiseen toimeentuloturvaan (esim. PeVL 21/2016 vp).

Ehdotuksen mukaan maksun alentamista tai perimättä jättämistä koskeva asia tulisi vireille lähtökohtaisesti asiakkaan tai hänen edustajansa hakemuksesta. Jos kunnalla on tiedossa, että asiakkaan toimeentulo vaarantuisi asiakasmaksun perimisten vuoksi voitaisiin maksua suoraan alentaa tai jättää se kokonaan perimättä. Yksityiskohtaisten perustelujen mukaan tällainen tilanne voisi syntyä esimerkiksi toimeentulotukea saavien asiakkaiden kohdalla. Perustelujen mukaan olisi tarkoituksenmukaista, että alentaminen tai maksun perimättä jättäminen tehtäisiin siten, ettei henkilön tarvitsisi erikseen hakea sekä toimeentulotukea, että maksun huojentamista. Näkemykseni mukaan tämä tavoite ei ehdotettujen säännösmuutosten avulla toteutuisi.

Pykälän 3 momentin mukaan maksun alentamisen ja perimättä jättämisen tulisi olla ensisijaista toimeentulotukeen nähden. Perustelujen

mukaan säännöksen tarkoituksena olisi lisätä tietoisuutta maksujen huojentamista koskevasta velvoitteesta.

Tietoisuuden lisääminen asiasta ei mielestäni ole riittävä keino haavoittuvassa asemassa olevien asiakkaiden etujen turvaamiseksi. Suurelle osalle toimeentulotukea hakevista asiakkaista prosessi, jonka mukaisesti hakijan pitää samanaikaisesti sekä hakea toimeentulotukea, että hakea maksujen alentamista, on raskas toteuttaa.

Katson, että maksuja määrättäessä ja niitä laskutettaessa ja perittäessä tulisi asiakkaalla aina olla tieto siitä, että maksuja on mahdollista alentaa tai ne voidaan poistaa ja prosessin kuluessa tulisi selvittää, onko asiakkaalla tällainen peruste.

Tämän lisäksi maksujen alentaminen tai poistaminen tulisi saattaa viran puolesta vireille toimeentulotukihakemusta käsiteltäessä, jos käsittelyn aikana kävisi ilmi, että maksu aiheuttaa toimeentulotuen tarpeen. Tästä tulisi nimenomaisesti säätää laissa. Koska maksujen alentaminen tai poistaminen saattaa kestää pitempään kuin toimeentulotukihakemuksen käsittely, tulisi laissa myös säätää, ettei maksun alentamisen tai poistamisen käsittely estäisi toimeentulotuen hakemista tai myöntämistä ennen maksun alentamista tai perimättä jättämistä koskevan asian ratkaisemista.

Ehdotuksen mukaan asiakkaalle annetaan tieto siitä, mitä maksun alentamisesta ja perimättä jättämisestä laissa säädetään. Pykälän 6 momentin mukaan tieto on annettava siten, että asiakas riittävästi ymmärtää sen sisällön. Tieto on annettava asiakkaalle henkilökohtaisesti kirjallisesti tai suullisesti. Tieto voidaan antaa myös asiakkaan yksilöivän sähköisen palvelun välityksellä. Ehdotuksen mukaan tieto olisi asiakkaan pyynnöstä annettava aina myös kirjallisesti. Tällöin asiakkaalla on mahdollisuus tarkistaa saamansa tiedot myös myöhempanä ajankohtana.

Pidän välttämättömänä sitä, että varsinkin haavoittuvassa asemassa oleville henkilöille annetaan tieto maksun alentamismahdollisuudesta tai maksun perimättä jättämisestä asiakkaan ymmärtämällä ja saavutettavalla tavalla. Pidän perustellumpana ja asiakkaan oikeuksia paremmin turvaavana sitä, että tieto maksun alentamisesta tai perimättä jättämisestä annettaisiin aina myös kirjallisesti. Ne asiakkaat, jotka eniten tarvitsevat tietoja kirjallisesti eivät välttämättä tule sitä pyytäneeksi. Pyyntönsä esittäminen edellyttää, että oikeudesta tietojen saamiseen kirjallisesti myös aina muistettaisiin informoida asiakasta. Selkeintä olisi, jos laskuun olisi oikaisuosoituksen lisäksi merkitty valmiiksi tieto mahdollisuudesta hakea myös maksun alentamista tai perimättä jättämistä. Neuvontaa ja yksityiskohtaista ohjeistusta voidaan ja tulisi myös antaa suullisesti.

Huolimatta siitä, että yleisperusteluissa kuvataan terveydenhuollon tasamaksujen huojentamista koskevan säännöksen jäämistä varsin vähälle käytölle, ei säännöstä esitetä muutettavaksi. Tasamaksujen huojentamisen ensisijaisuus toimeentulotukeen ei yleensä toteudu, koska vain harvoin kunnat ja kuntayhtymät ovat tehneet nimenomaisesti päätöstä tasamaksujen huojentamisesta. Katson, että potilaiden yhdenvertaisuuden toteuttamiseksi tulisi säätää myös tasamaksujen huojentamisvelvoitteesta. Toteuttamisen osalta viittaa edellä esitettyyn.

15 § Muutoksenhaku

Säännöksen mukaan oikaisuvaatimukseen annetusta päätöksestä voi tehdä hallintovalituksen hallinto-oikeuteen siten, kuin hallintolainkäytölaissa säädetään.

Tuomioistuinmaksulain 1 §:ssä on säädetty oikeudenkäynti- ja hakemusmaksusta. Oikeudenkäyntimaksun suuruus on hallinto-oikeudessa 250 euroa. Mainitun lain 4 §:ssä on säädetty oikeudenkäyntimaksun perimättä jättämisestä tai alentamisesta eräissä tapauksissa.

Edelleen lain 5 §:ssä on säädetty maksuttomista suoritteista. Säännöksen 1 momentin 1 kohdan mukaan maksua ei peritä yksityishenkilön vireille panemissa sosiaalihuoltolain tai terveydenhuoltolain mukaisissa palvelua tai etuutta koskevissa asiassa. Maksua ei myöskään peritä lastensuojelulain mukaisissa asioissa lukuun ottamatta ns. kuntien välisiä riitaisuuksia.

Hallituksen esityksessä (HE 29/2015) on todettu ”koska maksuttomuus olisi voimassa olevasta laista poiketen rajattu koskemaan tiettyssä laissa säädettyjä palveluja ja etuuksia, esimerkiksi päivähoitoa koskevan valitusasian käsittely olisi maksullista. Maksuttomuus ei koskisi myöskään sosiaali- ja terveydenhuollon asiakasmaksuja.”

Totean tältä osin seuraavaa.

Sosiaali- ja terveydenhuollon palveluista perittävästä maksulla on käytännössä erittäin suuri merkitys palveluiden käyttäjille. Useat palvelun saajat ovat vähävaraisia ja haavoittuvassa asemassa olevia henkilöitä, jolloin pelkkä uhka oikeudenkäyntimaksun mahdollisesta perimisestä estää käytännössä valitusoikeuden käyttämisen. Huoli maksun perimisestä pakottaa käytännössä maksuvelvollisen arvioimaan sen, voiko hän taloudellisen tilanteensa johdosta (tai uskaltako) käyttää hänelle laissa taattua valitusoikeutta. Säännös asettaa käytännössä vähävaraiset henkilöt eriarvoiseen asemaan suhteessa varakkaisiin palvelujen käyttäjiin.

Saamani tiedon mukaan tuomioistuimet jättävät pääsääntöisesti maksun perimättä yksityishenkilöiden vireille panemissa asiakasmaksuja koskevissa valitusasioissa. Katson kuitenkin, että lainsäädäntöä tulisi muuttaa vastaamaan vallitsevaa käytäntöä, jotta maksun uhka ei estäisi käyttämästä oikeutta muutoksenhakuun.

Tuomioistuinmaksulain säännös asiakasmaksuja koskevien valitusten maksullisuudesta on tosiasiallisesti lisännyt ainakin oikeusasiamiehen kansliaan tulevien kanteluiden ja erityisesti maksuja koskevien tiedustelujen määrää. Viime kädessä kuitenkin tuomioistuin voi kuntaa sitovalla tavalla ratkaista sen, minkä suuruinen maksu asiakkaalle voidaan määrätä.

Edellä esitetyn johdosta ehdotan, että asiakasmaksulain muutoksia säädettäessä samalla muutettaisiin tuomioistuinmaksulakia.

Apulaisoikeusasiamies

Maija Sakslin

Vanhempi oikeusasiamiehensihteeri Lotta Hämeen-Anttila

Asiakirja on hyväksytty sähköisesti asianhallintajärjestelmässä.